
IMPACTUL FLAGELULUI CIUMEI ASUPRA EVOLUȚIEI RELAȚIILOR COMERCIALE ALE IMPERIULUI RUS CU PRINCIPATUL MOLDOVA (1812-1831)

Silvia Pantaz

Cadrul evolutiv al relațiilor comerciale ale Imperiului Rus cu Principatul Moldova a fost determinat de o serie de factori obiectivi și subiectivi, interni și externi, care s-au manifestat sub diferite forme și cu intensitate diferită. Problema de bază derivă din ideea că acești factori influențează atât progresul, cât și regresul proceselor care au avut loc în viața economică a Imperiului Rus și Principatului Moldova în prima treime a sec. al XIX-lea.

Intensitatea relațiilor comerciale dintre Imperiul Rus și Principatul Moldova pe parcursul perioadei 1812-1831 a depins în mare parte de o serie de elemente de ordin social, economic, politic etc. De multe ori schimburile comerciale bilaterale au fost influențate de răspândirea unor boli și epidemii care au pus în pericol viața și sănătatea locuitorilor, pe de alta, au impus statelor interesate extinderea acestor relații și elaborarea unui cadru legislativ, dar și acțiuni pentru protejarea hotarelor lor. Epidemia însoțită cu boli (holera, epizootiile) au fost totdeauna impedimente serioase în calea tranzacțiilor comerciale interne și a celor dintre state.

Limita cronologică inferioară (1812), determină un nou cadru în dezvoltarea relațiilor comerciale ale Imperiului Rus cu Principatul Moldova, ce are o tangență directă cu anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru, precum și primele atestări ale flagelului de ciumă în Țările Române, Imperiul Otoman, Imperiul Austriac, dar și în guberniile ucrainene limitrofe, care au obligat administrația imperială rusă să elaboreze un plan strategic de protecție a hotarelor de apus ale Imperiului.

Limita cronologică superioară (1831) denotă ultimele valuri ale ciumei atestate în Principatul Moldova, suprimarea cordonului vamal de la Nistru și unificarea vamală a Basarabiei cu Rusia, fapt care a determinat un nou raport în evoluția relațiilor comerciale dintre Imperiul Rus și Principatul Moldova.

Studiul de față are drept scop evidențierea factorului obiectiv al ciumei în evoluția relațiilor comer-

cială ale Imperiului Rus cu Principatul Moldova în perioada cercetată. A fost oare ciuma un factor de stagnare în relațiile comerciale ale Imperiului Rus cu Principatul Moldova? Poate fi considerată ciuma o expresie cauzală în agravarea relațiilor comerciale dintre Imperiul Rus și Principatul Moldova? Reprezintă oare ciuma o unealtă de realizare a intereselor statelor implicate în domeniul economic, în special cel comercial? Sunt doar câteva întrebări ce urmează a fi tratate în articolul de față, folosind pentru aceasta documentele de epocă și literatura istorică de specialitate.

Drept sursă documentară în studierea problemei în cauză au servit o serie de izvoare depistate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova (ANRM). Pot fi evidențiate și o serie de documente publicate, ce înglobează note informative, corespondențe ale consulilor străini din Principate privind starea de alertă a ciumei, informații secrete, dări de seamă etc. (Hurmuzaki 1885; 1891; 1894; 1897; Mihail, Mihail 1993).

Printre sursele istoriografice cu caracter monografic pot fi evidențiate lucrările lui L. Casso (Casso 1940), N. Iorga (Iorga 1981), ce conțin un material factologic și descriptiv al ciumei din Principatele Române, precum și măsurile întreprinse de guvernele Principatelor în combaterea epidemiei. O altă lucrare monografică cu un bogat material informativ este studiul lui Șt. Ciobanu (Ciobanu 1926). El conține informații prețioase despre liniile vamale și de carantină la Prut și Dunăre, despre întreruperea relațiilor comerciale cu Principatul Moldova sub pretextul ciumei, cât și informații despre călătorii străini din sec. al XIX-lea ce au trecut prin Basarabia în anii 1829-1831, descriind ciuma și holera de aici. Printre lucrările de sinteză ce și-au adus contribuția în studierea relațiilor comerciale ale Imperiului Rus cu Principatul Moldova, cât și constatarea unor aspecte importante privind ciuma în Principatele Române au fost lucrările lui A.D. Xenopol (Xenopol 1893), V. Urechia (Urechia 1898) etc. Alte studii și lucrări raportate la tema în discuție sunt oferite de

Valentin Tomuleț, ce caracterizează politica comercială a Imperiului Rus cu Basarabia și Principatul Moldova în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Ele descriu minuțios schimbările ce au intervenit în politica statului rus raportate la comerțul cu Principatul Moldova, instituirea cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre (Tomuleț 2003). O altă lucrare ce abordează tema epidemiei de ciumă din Basarabia și impactul ei asupra dezvoltării relațiilor comerciale este lucrarea lui Dinu Poștarencu (Poștarencu 2006). Informații prețioase privind istoria holerei din Basarabia în sec. al XIX-lea se conțin în studiul cercetătorilor L. Volânschi, G. Sandul (Volânschi, Sandul 1998).

Ciuma a reprezentat una din cele mai grave și înspăimântătoare contagiuni care a bulversat lumea medievală. Totuși ea s-a făcut simțită și în epoca modernă, pătrunzând din Asia în Peninsula Balcanică în aproape toate satele turcești. Astfel că orașele Constantinopol, Adrianopol, Sofia au fost expuse acestei epidemii, constituind un teren favorabil pentru răspândirea ei și în Țările Române.

Principatele au fost expuse riscului de contaminare în urma tranzacțiilor comerciale, dar și a operațiunilor militare. În Moldova și Țara Românească boala s-a răspândit mai cu seamă în timpul războaielor, fiind adusă de trupele de ocupație și de echipajele vaselor de comerț. Astfel că între 1768 și 1830 ciuma a devenit aproape endemică (Istoria 2002, 71).

Din corespondența diplomatică și rapoartele consulare franceze și cele austriece, selectate în colecția Hurmuzaki, aflăm că una din cauze pentru declanșarea flagelului epidemiologic a fost comerțul cu Imperiul Otoman și cu cel Austriac. Un exemplu elocvent ar fi discuția dintre consulul francez din Moldova Hugo cu viconte de Chateaubriand, din 1824, despre schimbările miniștrilor turci, despre grecii din țară (Moldova) și diferite știri din Iași. Se menționa că un francez din Moldova i-a raportat consulului Hugo că ciuma s-a răspândit în Iași din cauza a doi marinari turci (contaminați), care au staționat în Galați. Astfel numărul celor contagiați de ciumă a fost în jur de 24 de persoane, iar al celor decedați – 30 de persoane (Hurmuzaki 1894, 1181). Alte atestări ale manifestării ciumei în posesiunile Imperiului Otoman (Principatul Moldova) sunt menționate și de documentele de arhivă. Astfel, la insistența împăratului rus, a fost dat ordinul să fie închise toate posturile de carantină de la Prut și Dunăre, din

cauza apariției ciumei în partea dreapta a Prutului, cu interzicerea importului de mărfuri și a venirii comercianților străini în Basarabia, în afara funcționarilor din cadrul consulatelor imperiului, care aveau dreptul de a veni de peste hotare¹. Un alt document datat cu 20 martie 1820 din cadrul Districtului vamal Ismail atestă izbucnirea flagelului în posesiunile otomane, stoparea și interzicerea încă pe un anumit termen² a importului de mărfuri de peste hotare (în special din Imperiul Otoman), însă cu anumite excepții pentru sarea și vinul, care vor fi supuse unui control riguros, în baza anumitor certificare de trecere³. Astfel extinderea flagelului epidemiologic spre Imperiul Rus, a determinat administrația imperială să stopeze activitatea comercială cu teritoriile supuse ciumei, interzicând importul, exportul și tranzitarea de mărfuri, precum și trecerea persoanelor prin Basarabia.

Sursele documentare invocă și alte cauze cu privire la închiderea comunicațiilor pe Prut. Consulul francez de la Iași, Fornetty, scria la 1813 comitelui Andréossy despre închiderea comunicațiilor pe Prut și despre restricțiile impuse locuitorilor din Basarabia (Hurmuzaki 1885, 742). Din aceeași sursă depistăm informații despre numirea guvernatorului civil rus, I.M. Hartingh, în Basarabia, despre închiderea comunicațiilor din partea stângă a Prutului sub pretextul ciumei care și-a făcut apariția în portul Brăila și tinde să se extindă și în Basarabia. Dispoziția de închidere a comunicației pe Prut rămâne a fi motivată și de mișcările militare secrete ale rușilor de la Nistru, având ca scop întărirea forțelor armate. Într-o altă scrisoare, din ianuarie 1813, scrisă de comitele Andréossy către ducele de Bassano, acesta explică cauza închiderii comunicațiilor peste Prut. El atestă că rușii, sub pretextul contagiunii, dar poate pentru a ascunde slăbiciunea mijloacelor lor de apărare în Podolia și în fortărețele de la Nistru, au împiedicat comerțul cu grâne, făină, lemn pentru construcții și pentru încălzire pe partea dreaptă a Prutului. Moldova cedată Imperiului Rus (cu sens de Basarabia) este supravegheată de câțiva cazaci la hotarul de la Prut, care urmăresc să nu fie încălcat ordinul (Hurmuzaki 1885, 739-740). Problema e că Imperiul Rus, implicat în războiul cu Napoleon, și închiderea comunicațiilor de la

¹ANRM, F. 2, inv. 1, d. 676, p. III, f. 503-503-verso.

²Documentul nu menționează termenul de interzicere și stopare a importului și a exportului de mărfuri.

³ANRM, F. 2, inv. 1, d. 676, p. III, f. 584-585.

Prut, sub pretextul ciumei, ar fi reprezentat o piedică în selectarea informațiilor de către consuli francezi despre acțiunile ce urmau a fi întreprinse de ruși. O lună mai târziu comitele Andréossy îi menționează ducelui de Bassano că armata rusă se tot apropie de malurile Prutului, iar în ceea ce privește comerțul între Imperiul Rus și Principatul Moldova, acesta este strict interzis din cauza contagiunii (Hurmuzaki 1885, 743).

Epidemia de ciumă nu s-a răspândit doar în Principatele Române. Ea s-a făcut simțită și în Basarabia, imediat după anexarea ei la Imperiul Rus, în urma războiului ruso-turc din 1806-1812. În comerțul Imperiului Rus cu Principatul Moldova, Basarabia a jucat un mare rol, oferind permisiunea trecerii mărfurilor ruse spre Vest (inclusiv spre Principatul Moldova), dar și importul mărfurilor străine spre Imperiul Rus. Astfel Basarabia a constituit un punct strategic în realizarea politicii imperiale ruse.

Așadar, epidemia de ciumă în Basarabia și-a făcut apariția în toamna anului 1812, fiind adusă din stânga Nistrului. Focarul de bază a fost orașul Odesa. Numărul celor decedați de ciumă în Odesa către 16 noiembrie 1812 ajunsese la 1720 de persoane (Poștarencu 2006, 169). Molima s-a răspândit în diferite localități din Novorosia, fiind instituit un cordon sanitar, menținut până la 10 august 1814, când, prin decret imperial, regiunea a fost declarată salubritată.

În timp ce epidemia de ciumă făcea ravagii în Odesa, la Chișinău a sosit vestea că molima bântuie și în Constantinopol. Astfel, la 2 octombrie 1812, guvernatorul civil al Basarabiei, Scarlat Sturdza, îi scria generalului I.M. Hartingh să ia măsurile de rigoare asupra prizonierilor de război ruși care revin în țară fiind contaminați de ciumă⁴. Totuși, în pofida măsurilor întreprinse, molima s-a răspândit în Basarabia. De la mijlocul lunii octombrie până la 8 noiembrie decedaseră 14 persoane⁵. Guvernatorul Sturdza îi comunica amiralului Ciceagov că, după părerea lui I.M. Hartingh, boala a apărut din dreapta Prutului ca urmare a dispoziției date de guvernatorul Sturdza de a permite trecerea persoanelor care vin din Principatul Moldova în Basarabia. La această învinuire, Sturdza explică: „Am permis trecerea oamenilor din Moldova în Basarabia fiind în deplină siguranță că în dreapta

Prutului nu există ciumă, deoarece dispuneam în această privință de informațiile furnizate de către consuli noștri de acolo. Dacă boala de la Hotin este cu adevărat ciumă, admit că ea a putut să pătrundă din stânga Nistrului, din locurile unde ea bântuie. Prin urmare, în cazul dat, responsabilitatea mea pentru această nenorocire trebuie pusă pe seama străjii militare instituite de I.M. Hartingh la Nistru” (Poștarencu 2006, 170-171). Totuși datorită măsurilor sanitare luate, epidemia de ciumă apărută la mijlocul lunii octombrie – începutul lunii noiembrie 1812 în câteva sate din ținuturile Hotin și Iași a fost eradicată în decembrie același an. Ca rezultat, au fost înregistrați 116 morți, cu excepția militarilor decedați în cetatea Hotin, numărul cărora nu este indicat⁶. Mai târziu, la 4 februarie 1813, I.M. Hartingh a dispus pazei care forma cordonul de la Prut să închidă hotarul, sub pretextul apariției ciumei în Brăila. S. Sturdza nu a fost de acord cu interzicerea de a trece Basarabia în Moldova, întrucât Basarabia nu era contaminată de ciumă, iar persoanele care pleacă nu reprezintă un pericol. Astfel, la 11 februarie guvernatorul civil îi adresează lui I.M. Hartingh rugămintea de a fi permisă trecerea de pe malul stâng pe cel drept al Prutului doar persoanelor care dispun de autorizații și pașapoarte cu semnătura sa (Poștarencu 2006, 172). Ulterior posturile de carantină au instituit un termen pentru dezinfectarea persoanelor care vin din Principatele Române. Pentru cei ce vin în Basarabia din Focșani, Galați, Bârlad și Țara Românească urmau a fi ținuți în carantină timp de 40 de zile, iar cei veniți din alte locuri ale Moldovei – 24 de zile⁷. Ca măsură de prevenire a ciumei, este emis ordinul din partea administrației imperiale ruse să fie interzis importul mărfurilor din Turcia, precum și exportul produselor din Basarabia, cu excepția sării. În urma acestui ordin, guvernatorul civil al Basarabiei, S. Sturdza, scrie la 18 martie 1813 ofițerilor care stăteau în fruntea pichetelor de la Noua Suliță, Marșinți, Mămăliga, Măcărești, Costiceni, Zârnești, Gotești, Cartal, Vâlcov, Zberoaia, Pogănești, Grozești, Dănuțeni, Sculeni, Brănești, Manta, Akkerman, Tucikov, Chilia, Lipcani și altor trei pichete să închidă hotarul și, fără permisiunea sa, să nu treacă nimeni⁸.

Fiind înștiințat de faptul că molima bântuia doar în Brăila, S. Sturdza a dat ordin să fie supuse dezinfectării chiar și monedele aduse din Principate,

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 10, f. 9.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 10, f. 170.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 65, f. 58.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 80, f. 132 verso.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 80, f. 460.

la fel și poștașii care veneau de peste hotare urmau a fi dezinfectați în carantină cu fum⁹.

La 16 aprilie guvernatorul civil al Basarabiei, S. Sturdza îi expediase lui A.B. Kurakin comunicarea consulului rus din București prin care acesta înștiința că în Țara Românească nu există ciumă, iar în Constantinopol epidemia a cedat. Dar dispozițiile lui A.B. Kurakin s-au schimbat pe neașteptate. Dacă la 16 aprilie 1813 S. Sturdza permisesse exportul de cereale și vite din Basarabia în Moldova (la ordinul lui A.B. Kurakin), peste 10 zile A.B. Kurakin emisese un ordin prin care interzicea mânărea cailor și exportul de cereale peste frontieră. Despre permisiunea exportului de cereale și gonirii animalelor peste Prut este menționată în scrisoarea consulului francez la Iași A. Fornetty către Otto de Mosloy, ambasadorul Franței la Viena, din 23 aprilie 1813: „Domnule Ambasador, prințul A.B. Kurakin, guvernatorul general al Podoliei și al țării cedate prin tratatul de pace, permite exportul grânelor și animalelor în baza rugăminții pe care a făcut-o direct prințul Callimachi. Această dispoziție a dus la diminuarea circumstanțelor care ar putea provoca foamea” (Hurmuzaki 1894, 708).

Totuși, interpretarea dispozițiilor prințului A.B. Kurakin ar veni și din moftul politicii imperiale ruse în administrarea Basarabiei, dar și pentru deținerea unui control cât mai strict asupra comerțului cu Principatul Moldova, în particular.

Însă situația se schimbă odată cu vara 1813. Consulii ruși din Principate au anunțat despre simptomele de ciumă care au fost depistate în câteva locuri din Țara Românească, dar și în partea stângă a Nistrului. Astfel, pentru combaterea ciumei a fost creat Comitetul carantinelor din Basarabia, în frunte cu locotenent-colonelul Poltavțov (Poștarencu 2006, 174).

Lipsa carantinelor la hotarele Moldovei cu Imperiul Otoman și cu cel Austriac putea permite răspândirea și extinderea cât mai rapidă a flagelului ciumei, astfel blocând activitatea comercială. Or, extinderea flagelului de ciumă spre Basarabia, a silit administrația imperială rusă să întreprindă anumite măsuri pentru construirea unui cordon sanitaro-vamal spre a proteja hotarele de apus ale Imperiului. Astfel la 1813 este instituit un cordon sanitaro-vamal provizoriu pe Prut și Dunăre cu trei comitete carantinale în Ismail, Chilia

și Vâlcov. Carantinele în Basarabia urmau să fie organizate potrivit Regulamentului de organizare a cordonului sanitar și carantinelor din gubernia Podolia, elaborat la 28 februarie 1813 la dispoziția general-maiorului A.B. Kurakin. În Regulament se menționa că „...Basarabia se află într-o situație dificilă în ce privește pericolul răspândirii molimei, deoarece ea bântuie în Moldova, continuă să bântuie în districtul Balta (gubernia Podolia), în județul Tiraspol (gubernia Herson), a apărut între Nistru și Kameneț-Podolsk, există în Hotin și județul Hotin – în localitățile Pașcăuți, Dancăuți, Chilăuți, Canlauc, Burdujuful, Rașcov și în județul Iași – în localitățile Glodeni și Vasiliuții Mari”¹⁰.

Cu toate că la hotarele Basarabiei cu Moldova și Imperiul Austriac din partea organelor militare erau instituite, potrivit Regulamentului despre hotarele de frontieră, cordoane militare, urma să mai fie instituit și un cordon prohibitiv, însă de data aceasta partea administrației regionale, pentru a nu permite trecerea mărfurilor din Moldova și Austria în afara carantinelor, precum și pentru a interzice pătrunderea mărfurilor la hotarul cu regiunea Ternopol pe Nistru până la Marea Neagră. Astfel, cordoanele sanitare trebuiau să fie alcătuite din militari, în subordinea comandantului din Hotin, iar atunci când nu vor fi suficienți – din rândul locuitorilor. Cordonul sanitar și toți funcționarii se aflau sub administrația generală a guvernatorului civil al Basarabiei.

Pentru trecerea curierilor, a corespondenței și a supușilor ruși din Moldova pe drumul ce ducea spre Iași, a fost păstrat un punct de trecere unde era instituit un oficiu carantinal, iar la Nistru au fost păstrate două oficii carantinale – la Dubăsari și Movilău, care urmau să funcționeze în baza dispozițiilor date de A.B. Kurakin și în baza Regulamentului despre carantine. Călătorii și mărfurile erau supuse unei carantine de 21 de zile, în timpul căreia toate echipamentele și hainele urmau să fie curățate după sistemul lui Ghitan de Marvo, iar caii și vitele – supuși măsurilor de carantină conform Regulamentului carantinal¹¹. Exportul mărfurilor în guberniile interne ruse era admis prin carantina de la Movilău, mărfurile fiind supuse unui control sanitar destul de riguros sub supravegherea funcționarilor trimiși de către A.B. Kurakin. Pescuitul era interzis pe linia de hotar, pentru a proteja Basarabia de pătrunderea molimei (Hurmuzaki 1885, 708). La 14 iulie 1813 I.M. Hartingh a dispus să fie

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 80, f. 514.

¹⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 193, p. I, f. 355.

¹¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 193, p. I, f. 355-356.

alocată suma de 500 de lei pentru înființarea unei carantine temporare la Chilia. Ulterior este alocată suma de 3000 de lei pentru construcția carantinei din Ismail. La 19 iulie I.M. Hartingh anunța că în schimbul carantinei din Reni, lichidată din ordinul lui A.B. Kurakin, se înființează alta, la Ismail, unde deja activa un comitet de carantină, dar și în legătură cu declararea orașului Ismail oraș-port (Tomuleț 2002, 54-57). Odată cu situația critică din Principate, generalul I.M. Hartingh a fixat termenul de staționare în carantina de la Sculeni de 16 zile pentru pasageri și vizitii. Dat fiind faptul că ciuma se intensifica la Brăila, Galați, Focșani, Bacău, Huși, din ordinul lui I.M. Hartingh este scos podul peste Prut de la Sculeni, iar pentru folosire erau lăsate 1-2 bacuri sau bărci (Poștarencu 2006, 175). Din cauza depistării ciumei în Ismail, A.B. Kurakin a dispus să fie închis portul de carantină de aici pe o perioadă de 6 luni, iar în loc, să fie ales altul temporar. Ca urmare a răspândirii ciumei în Basarabia este emis ordinul lui A.B. Kurakin să fie închisă carantina de la Dubăsari, fiind lăsată pentru trecerea peste Nistru doar cea de la Movilău. Totuși, către 1814, epidemia a reușit să fie prevenită la Ismail și Hotin.

Astfel, instituirea cordonului sanitaro-vamal a împiedicat, pe de o parte, transmiterea contagionii din Principate în Basarabia și spre Imperiul Rus, iar pe de alta, a creat situații incerte și perturbatii în comerțul cu Principatul Moldova, diminuând ponderea importului și exportului de mărfuri și animale.

Alte mijloace prin care ar fi putut să se extindă ciuma în Basarabia erau negustorii evrei care practicau destul de des comerțul de contrabandă. La 3 august 1813 V.I. Poltavțov îi scria lui I.M. Hartingh că, conform datelor gardianului de cartier Șatunov, lăsat special în Sculeni pentru a urmări activitatea carantinei, mulți evrei, care constituie o mare parte din numărul populației din această localitate și care se ocupă în fond cu comerțul, au fost alungați de aici, deoarece nu dispuneau de documente de acreditare, iar alții, prezentându-se ca locuitori ai târgușorului Fălești, se ocupă, de regulă, cu comerțul de contrabandă. Astfel, mai devreme sau mai târziu ei pot să contribuie la răspândirea molimeii, care bântuie deja nu numai în posesiunile Înaltei Porți Otomane, dar chiar și în Țara Românească¹².

Războaiele ruso-turce din anii 1806-1812, 1828-1829 și-au lăsat și ele amprenta în răspândirea molimeii, adăugându-se și lipsa unor norme sanitare. În unele orașe din Moldova, precum Iași, străzile principale erau pavate cu niște bârne în curmeziș. Când ploua mult, bârnele se desprindeau și pluteau pe noroi, ca pe o gărlă de lavă. Sub aceste bârne se adunau toate murdăriile și toate infecțiile, adeseori animale moarte putrezeau sub ele (Xenopol 1893, 567).

Urmărind dinamica de desfășurare a flagelului ciumei în perioada 1812-1831, delimităm câteva valuri de atestare: 1813, 1816-1817, 1819, 1825, 1829, 1831. Din sursele documentare franceze aflăm și alte informații, precum că izbucnirea acestei epidemii nu era întemeiată pe adevăr. Monitorul Universal francez din 1819 prezintă ideea că nu ar fi existat o ciumă în Moldova la acea vreme. Negustorii, având un interes propriu, utilizează în acest sens ideea pentru a împiedica exportul vinului. Tot din acest document mai aflăm că în orașul Botoșani timp de o lună au murit circa 90000 de oameni. Exagerarea cifrei denotă exagerarea întinderii epidemiei din interese diferite (Urechia 1898, 531). Din partea guvernului Suțu, au fost luate măsuri de combatere a acestei epidemii. Or, conceptul de ciumă mai era utilizat și de administrația imperială rusă pentru satisfacerea propriilor necesități militare. Bunăoară, contele Andreossy urmărea știrea despre micul efectiv al garnizoanelor ruse din Basarabia și comunica guvernului francez că închiderea graniței moldo-ruse, pentru paza contra ciumei, avea în realitate ca scop să ascundă lipsa de forțe militare ruse de populația Principatelor, care se temea de o nouă apariție a armatei ruse la Dunăre (Casso 1940, 246). Dacă la 1815 ciuma făcea ravagii la Galați și Focșani, întinzându-se la 1816, 1818 spre Bacău, Târgu Neamț, atunci în martie 1819, epidemia făcea victime și la Iași. Cu acest prilej localitățile contaminate au fost izolate și s-a instituit un cordon sanitar pe Prut și la Galați (Istoria 2002, 71). Izbucnirea flagelului în primăvara anului 1819 este atestată de consulii străini aflați în Principatul Moldova. Bunăoară, consulul prusac Ioan Marco îi scria baronului Von Schladen despre primirea sa de către Scarlat Callimah și ivirea ciumei în Moldova: „Am găsit de cuviință să vă informez, Excelență, că ciuma s-a ivit în mai multe sate din Moldova și ieri a avut loc chiar un incident la extremitatea orașului Iași, astfel că numeroși boieri de aici deja au închis casele”

¹² ANRM, F. 2, d. 210, f. 56-56 verso.

(Hurmuzaki 1897, 455). La 25 iunie 1819 baronul Ludovic Kreuchely-Schwerdtberg menționa consulului Marco: „Cu toate speranțele contrare, 4-5 situații de ciumă s-au constatat la Iași. Casele boierilor și consulatele sunt închise, orașul este consternat. Lumea nu crede, dar Aga însuși le-a menționat de tristul adevăr. La Galați ar fi izbucnit iarăși boala, iar la București nu s-a luat încă nici o măsură” (Hurmuzaki 1897, 457). Tot din corespondența consulilor prusaci aflăm că ciuma într-un timp scurt s-a extins în Botoșani, unde se înregistraseră 105 bolnavi și 75 de morți. Starea grea a Principatului Moldova la 1819 este descrisă și de călătorul grec Kosmeli, ce a tipărit la Berlin, în 1822, o carte „Harmlose Bemerkungen auf einer Reise über Petersburg, Moskau, Kiew nach Jassy”. El menționa că trecerea Prutului se face pe la carantina Sculeni. La Iași Kosmeli sosește după mișcarea revoluționară din iunie contra măsurilor de pază sanitară. În curțile care-și deschideau porțile, ardeau grămezile de gunoi, prăvăliile stăteau închise, vânzarea se făcea după gratii și banii se puneau în oțet. Oamenii cu basmaua la nas se feresc pe străzi de a se atinge și își vorbesc numai de departe. Cărute cu bolnavi sau numai suspecti și bagaje merg cu steaguri roșii pe strada mare, precedate de un arnăut călare și urmate de câinii credincioși (Iorga 1981, 464).

Punctul culminant al extinderii molimei pentru Principatele Române s-a manifestat în anul 1829. Sursele documentare amintesc cifra de peste 35000 de persoane decedate, inclusiv civili și militari, cuprinzând 36 de orașe și 5496 de sate (Hurmuzaki 1891, 433). Extinderea molimei a provocat temerea de pătrunderea ei în armată, care trebuia să vină de peste Dunăre în cartierele de iarnă. Orașele suferau de foame. Cheltuielile pentru necesitățile militare creșteau. Ciuma apărută în Țara Românească, ulterior s-a extins spre Focșani și spre Basarabia. Conteul M.S. Voronțov, dând de știre despre ivirea ciumei, a emis un ordin de interzicere a comerțului cu Principatele Române și mai mult, pedepsirea cu moartea: „Eu dau de știre mai înainte lăcuiitorilor oblastiei Besarabiei că vinovații întru tainica trecere sau întru aducerea lucrurilor și mărfurilor fără carantină și de obște călătorii de pravilele carantinei, să supun, după ustavul carantine, pedepsei cei de moarte” (Mihail, Mihail 1993, 286). Despre situația critică la 1829 în Basarabia este menționată și în documentul următor: „Acum cărmuirea oblastiei Besarabiei din nou au primit predpisană al Novorossiei și a Besarabiei, ghegeneral-gubernaor di a

să primi celi mai de aproape măsuri spre fericirea norodului din pricina bolii a ciumii ci s-au întărit în stăpânirea turcească pren locurile celi mai cu apropiere de granița noastră, ali doilea puni în videri celi mai denainte înștiințări tuturor di prin obșastie Besarabiei lacuiitorilor ca sa se urmezi după dânsili întocmai și pi lângă aceasta datoari să găsaști a faci cunoscută că și în orașul Galați din Moldova ci esti megieșă cu granișa noastră, în vremea de acum s-au discoverit lipicioasa boală din cari în curgiri de 7 zile au murit 18 și s-au îmbolnăvit 10 suflete, că orașul acela, afară numai de 14 casi ci sânt închise cu țăpi, se află fără cea mai mică îngrijire spre dirădacinaarea aceștii boale și că doi matrosi ci să afla în carantina Reinilor au murit în mari presuspus” (Mihail, Mihail 1993, 291).

Despre starea dezastruoasă a lucrurilor scrie P. Kisseleff, administratorul rus al Țărilor Române, în urma războiului ruso-turc din anii 1828-1829. Astfel, după două luni de la încheierea tratatului de la Adrianopol, administratorul face știută situația Țărilor Române: „Ciuma care se răspândise în Muntenia de la 1812, la începutul războiului s-a răspândit în ambele Principate, la 1829 bântuia în ambele principate, 23 orașe, 300 sate. Trebuința măsurilor de carantină, țăpuirea orașelor și a satelor îngreuiău mijloacele de trai, împiedicând aducerea proviziilor de hrană de la un loc la altul. Rechiziția pusă în lucrare în timpul verii din 1829 a provocat nemulțumiri în popor. În 5 săptămâni au fost curățate 36 de orașe și 3496 de sate, iar la 1 ianuarie 1830 ciuma încetase, la 15 aprilie nu rămăsese nici un bolnav” (Xenopol 1893, 83).

Evident, pentru a diminua extinderea contagiunii, P. Kisseleff adoptă anumite dispoziții pentru administrarea țării. Printre acțiuni se pot enumera:

- a) Alcătuirea unui plan pentru revizuirea și curățarea generală, în ambele Principate, și care, să fie pus în aplicare sub supravegherea a trei generali, și mai mulți ofițeri militari, funcționari de carantină, medici, cu ajutorul boierilor și a clerului local.
- b) Instituirea circumscriptiilor de supraveghere, iar autoritățile locale fiind obligate de a raporta celor superioare despre cazurile de ciumă și holeră. Este înființată o linie de carantină de-a lungul Dunării, iar în funcția de inspector general al întregii linii este numit Mavros, ajutat de ruși.
- c) Întreprinderea măsurilor pentru combaterea foametei. Locuitorii urmau să primească făină din rezervele armatei și o parte urma să fie adusă din Odesa (Xenopol 1893, 84).

Tabelul 1

Numărul persoanelor decedate și suma de bani cheltuită pentru combaterea molimei din Principatele Române pentru anii 1828-1830*

Anii	Numărul total de persoane decedate	Inclusiv				Cheltuieli (în lei)
		Civili	În %	Militari	În %	
1828	2227	1609	6,1	618	6,5	552454
1829	33414	24560	96,4	8854	92,6	717816
1830	218	133	0,5	85	0,9	332389
Total	35859	26302	100,0	9557	100,0	1602659

* Hurmuzaki 1891, 435.

Pentru combaterea flagelului au fost investite sume mari de bani. Mersul contagiunii și cheltuielile pentru trei ani sunt sistematizate în *Tabelul 1*.

Datele *Tabelului 1* demonstrează că cea mai prejudicioasă etapă în care s-a extins molima a fost anul 1829. Tot în 1829 a fost alocată pentru combaterea molimei cea mai mare sumă. Respectiv și cel mai mare număr de persoane decedate a fost înregistrat tot atunci, evidențiind caracterul dezastruos al ciumei.

Datorită măsurilor întreprinse la frontieră și în cadrul statelor ciuma scade spre 1830. Astfel, la 1831, 1832, 1833, contagiunea în Principate nu a mai fost depistată (Xenopol 1893, 84).

Însă, odată cu aceasta, ciuma a mai fost însoțită și de epidemia de holeră, atestată periodic în Basarabia în special în 1830-1831. Holera a pătruns din Odesa, parcurgând Caucazul de Nord și regiunea Donului. La 28 noiembrie 1830 guvernatorul Basarabiei A.S. Sorokunski scria: „Nenorocirea ce s-a abătut în unele gubernii sub o formă de boală grea holera-morbus s-a depistat de pe 21, pe 22 noiembrie în orașul Chișinău cu un caz mortal”. Holera s-a răspândit în toate județele Basarabiei, astfel până pe 9 septembrie 1831 au decedat circa 11835 oameni, iar cei care au nimerit în procesul epide-

miologic au fost 23932 (Volânschi 1998, 219). În ambele Principate, din numărul total de 2871162 de locuitori – 20218 muriseră, iar 33650 erau bolnavi (Xenopol 1893, 86). Pentru a nu permite trecerea vagabonzilor contaminați de ciumă peste Dunăre s-a trecut în 1831 la constituirea carantinei pe Dunăre. Au fost înființate carantine de 2 clase în Galați, Brăila, Giurgiu, Calafat, puncte principale de comerț de clasa 1 și clasa a 2-a – Călărași, Zimnicea, Turnu, Cernăuți (Xenopol 1893, 86).

Consecințele flagelului ciumei s-au făcut simțite și în schimburile de mărfuri dintre Moldova și Imperiul Rus. Astfel, urmărind veniturile oficiilor vamale din Movilău și Dubăsari putem observa anumite aspecte ale consecințelor atât politicii vamale ruse, cât și ale flagelului.

Observăm că în anii de grea cumpănă veniturile în ambele oficii vamale sunt mai scăzute. Cauzele care au stagnat evoluția comercială sunt începutul războiului ruso-turc din anii 1828-1829, flagelul epidemiologic care și-a făcut apariția către 1829, dar și existența celor două cordoane sanitare-vamale, care împiedicau nu numai legăturile comerciale interguberniale, dar și comerțul sătesc, punând obstacole în calea lărgirii pieței basarabene interne, dar și în comerțul Imperiului Rus cu Principatul Moldova.

Tabelul 2

Veniturile oficiilor vamale Movilău și Dubăsari în anii 1825-1830 (în ruble asignate)*

Oficiile vamale	Anii		Valoarea totală	Raportul, în %
	1825-1827	1828-1830		
Movilău	456402	248590	704992	85,4
Dubăsari	81980	38388	120368	14,6
Valoarea totală	538382	286978	825360	100,0
Raportul, în %	65,2	34,8	100,0	-

* Tomuleț 2003, 188.

Or, politica rusă, orientată spre obținerea unor profituri deosebite, a depus efortul de a integra piața basarabeană spre piața rusă, suprimând cordonul sanitaro-vamal la Nistru. Prin suprimarea cordonului vamal la Nistru, Basarabia a obținut libertate deplină în comerțul cu guberniile interne ruse, centrele ei comerciale apropiindu-se de portul Odesa. Pe de altă parte, suprimarea cordonului vamal de la Nistru a contribuit la sporirea exportului mărfurilor industriale ruse în Basarabia, ducând la reducerea considerabilă a importului de mărfuri analoage de peste hotare și la o reducere simțitoare a activității comerciale cu Principatul Moldova. Astfel, conform datelor districtului vamal Sculeni pe anul 1831, reducerea considerabilă a importului de textile turcești în Basarabia se explică, în primul rând, prin suprimarea cordonului vamal de la Nistru, fapt ce a permis fabricanților ruși să aprovizioneze liber Basarabia cu mărfuri industriale (Tomuleț 2003, 188).

În cele din urmă, cercetând impactul flagelului ciumei în dezvoltarea relațiilor comerciale ale Rusiei cu Principatul Moldova în perioada 1812-

1831, este de menționat faptul că ciurma aducea cu sine o serie de consecințe nefaste atât pentru populație, însoțite de pierderi omenești, cât și pentru stat – investiții și cheltuieli pentru întreținerea carantinelor, adoptarea măsurilor de rigoare pentru stoparea flagelului. Ciurma a lovit direct și viața economică, afectând procesul schimbului de mărfuri dintre state, printre care și exportul de animale afectate de epizootie.

În acest sens administrația imperială rusă a urgentat elaborarea actelor legislative pentru combaterea flagelului ciumei, instituind un cordon prohibitiv, pentru a nu permite trecerea mărfurilor din Moldova și Austria în afara carantinelor, precum și pentru a interzice pătrunderea mărfurilor la hotarul cu regiunea Ternopol la Nistru până la Marea Neagră. Astfel restricțiile întreprinse de administrația imperială rusă în legătură cu răspândirea molimei în Țările Române, care au condiționat închiderea hotarelor de apus ale Basarabiei, s-au răsfrânt negativ asupra comerțului, înregistrând o scădere a schimbului de mărfuri și o transformare de ordin social, politic și economic.

Bibliografie

- Casso 1940:** L. Casso, Rusia și bazinul dunărean (Iași 1940).
- Ciobanu 1926:** Șt. Ciobanu, Basarabia. Monografie (Chișinău 1926).
- Hurmuzaki 1885:** E. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria României. Supliment I, vol. II, 1781-1885 (București 1885).
- Hurmuzaki 1891:** E. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor. Supliment 1, vol. IV, 1802-1849 (București 1891).
- Hurmuzaki 1894:** E. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria României. Supliment I, vol. V, 1822-1839 (București 1894).
- Hurmuzaki 1897:** E. Hurmuzaki, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. X, 1763-1844 (București 1897).
- Iorga 1981:** N. Iorga, Istoria Românilor prin călători (București 1981).
- Istoria 2002:** Istoria românilor, vol. VI (București 2002).
- Mihail, Mihail 1993:** P. Mihail, Z. Mihail, Acte tipărite în limba română în Basarabia, vol. 1, 1812-1830 (Chișinău 1993).
- Poștarencu 2006:** D. Poștarencu, Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus (Chișinău 2006).
- Tomuleț 2002:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova (Chișinău 2002).
- Tomuleț 2003:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și constituirea burgheziei comerciale (1812-1868) (Chișinău 2003).
- Urechia 1898:** V.A. Urechia, Istoria Românilor. Tom V al seriei 1800-1830 (București 1898).
- Volânschi, Sandul 1998:** L. Volânschi, Gh. Sandul, Din istoria holerei în Basarabiei în secolul al XIX-lea. Tyragetia VI-VII, 1998, 219-224.
- Xenopol 1893:** A.D. Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană, vol. VI. Istoria contemporană de la restabilirea domnilor pământeni până la îndoita alegere a lui Al.I. Cuza (Iași 1893).

L'impact du fléau de la peste dans l'évolution des relations commerciales de l'Empire Russe avec la Principauté de Moldavie (1812-1831)

Résumé

L'évolution des relations commerciales de l'Empire Russe avec la Principauté de Moldavie a été influencée d'un certain nombre de facteurs objectifs et subjectifs, internes et externes qui sont réalisés par diverses formes et intensité. Le problème, c'est que ces facteurs ont influencé le progrès ou même le régres des processus de la vie économique de l'Empire Russe et de la Principauté de Moldavie pendant le premier tiers du XIX- ième siècle.

Parfois le commerce bilatéral a été influencé de diverses maladies et épidémies qui ont mis en péril la vie et la santé des habitants et même ont imposé les états d'établir des actes normatifs pour protéger ses frontières.

La limite supérieure chronologique (1812) désigne une nouvelle étape dans le développement des relations commerciales de l'Empire Russe avec la Principauté de Moldavie qui a une tangente directe avec l'annexion du territoire d'entre le Pruth et Dniestr et les premières attestations du fléau de la peste dans les Principautés Roumaines, l'Empire Ottoman, l'Empire Autrichien, même les gubernes voisines et qui ont imposé l'administration impériale russe à établir un plan stratégique pour la protection des frontières d'Ouest d'Empire.

La limite inférieure chronologique (1831) confirme les dernières vagues de peste attestés dans la Principauté de Moldavie, la suppression du cordon sanitaire – douanier au Dniestr et l'unification douanière de la Bessarabie avec l'Empire Russe.

Donc, les restrictions établies par l'administration impériale russe pour la protection des frontières de peste, ont conditionné la fermeture des frontières d'Ouest de la Bessarabie, enregistrant la diminution de l'échange des marchandises et une transformation d'ordre sociale, politique et économique.

Влияние эпидемии чумы на развитие торгово-экономических отношений между Российской империей и Молдавским княжеством (1812-1831)

Резюме

Развитие торгово-экономических отношений между Российской империей и Молдавским княжеством было обусловлено объективными и субъективными факторами. Некоторые факторы оказывали негативное влияние на развитие экономики этих стран в первой трети XIX века.

Двусторонняя торговля иногда оказывалась под влиянием эпидемий, угрожавших жизни и здоровью населения и заставлявших правительства принимать меры предосторожности.

1812 год ознаменовал собой новый этап в развитии торгово-экономических отношений между Российской империей и Молдавским княжеством, когда была осуществлена аннексия территории Днестровско-Прутского междуречья и получены первые подтверждения об эпидемии чумы в румынских княжествах, Османской империи, Австрийской империи и даже в соседних украинских губерниях. Это побудило русские имперские власти принять стратегический план по защите западной границы империи.

Последние сведения о вспышках чумы в Молдавском княжестве и мерах, предпринимаемых санитарно-таможенной службой, относятся к 1831 году.

Ограничение торгово-экономических отношений между Российской империей и Молдавским княжеством привело к снижению экспорта и импорта иностранных товаров на российском рынке.

16.02.2012

Silvia Pantaz, Universitatea de Stat din Moldova, str. Al. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: silvia.pantaz@yahoo.com

